

Ю. С. Потьомкіна
аспірант Національної академії державного управління
при Президентові України (м. Київ)

УДК 35.086:122

КАТЕГОРІЯ “ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ” У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Виокремлюються основні підходи до розуміння відповідальності, аналізується сутність і специфіка відповідальності як категорії державної служби.

Ключові слова: відповідальність, державна служба, зона відповідальності.

Відповідальність є найважливішою моральною і соціально-психологічною якістю особи. У той же час відповідальність виступає механізмом контролю суспільства над державно-приватними відносинами, у процесі яких досягається консенсус між особистими і суспільними інтересами. Саме виходячи з державної служби (як служби осіб), можна вважати відповідальність визначальною категорією якості державної служби. Аналіз відповідальності державного службовця є фактором покращення ставлення управлінців до реалізації своїх обов'язків на займаній посаді та дозволяє визначити чи спрогнозувати наслідки управлінських рішень, що надає можливість підвищити ефективність державної служби в цілому.

Тема відповідальності присутня у працях філософів, починаючи з Античності. Твердження стосовно відповідальності знаходимо у працях Платона і Аристотеля. В епоху Відродження та Нового часу активно опрацьовується проблема відповідальності, властива людині як особистості, і актуалізується через свободу та відповідальний вибір (Л. Б. Альберті, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, Дж. Мілль). Увагу проблемі відповідальності приділяли І. Кант, Г. В. Ф. Гегель. У радянській філософській літературі соціальна відповідальність як комплексна соціальна проблема розглядалася в працях А. Ореховського, А. Плахотного. Специфіка юридичного аспекту відповідальності висвітлена у роботах І. Л. Бачило, І. В. Самоценка, О. С. Іоффе, М. Д. Шаргородського, О. М. Якуби та ін.

У практиці юридичного провадження категорія “відповідальність” застосовується для оцінювання результату і наслідків дій посадових осіб, накопичений і значний науковий матеріал, у якому висвітлюються окремі аспекти проблеми відповідальності. У той же час необхідно відзначити, що відсутні системні дослідження, які були б спеціально присвячені аналізу відповідальності як інструмента посадової регламентації повноважень державних службовців та вставлення чітких зв'язків між індикаторами відповідальності і компетенційними вимогами до посади. Вирішення цієї проблеми для сфери державної служби дозволяє чіткіше окреслити спектр типових адміністративних посад через впорядкування їх класифікації й адресно застосовувати засоби експертизи фахової спроможності осіб, що вступають на державну службу.

Метою роботи є виявлення сутності та специфіки відповідальності як категорії державної служби. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання: розглянути проблему відповідальності в історико-філософській ретроспективі; виокремити основні підходи в розумінні відповідальності; розглянути інститут відповідальності державних службовців; окреслити зону відповідальності державних службовців у процесі реалізації державно-службових відносин.

Публікації, які дають уявлення про дослідження відповідальності в межах юридичного та суто філософського підходів, мають певну традицію, більшість з них спрямована на аналіз відповідальності в контексті етичних категорій: мораль (моральність), обов'язок, добро і зло, свобода, дисципліна тощо.

Для аналізу сутності проблеми певне значення має історичний розвиток самого терміна “відповідальність”. Звичайно, етимологія слова не може і не повинна служити підставою для змістовного дослідження про дійсну суть питання. Етимологічний аналіз може використовуватися як допоміжний у тих випадках, коли історичний підхід допомагає виявити деякі процеси в розвитку досліджуваного явища.

У філософській літературі неодноразово порушувалося питання про час і місце виникнення поняття “відповідальність”, а також про те, хто вперше надав йому категоріального значення. Так, А. П. Черменіна, одна з перших радянських дослідників проблеми відповідальності, вважає, що в теоретичному плані це поняття ввів Дж. С. Мілль у роботі “Про свободу” (1861). Приблизно до цього ж часу відноситься введення цього поняття Н.І. Фокіна, але пов'язує його з Фейєрбахом, який в роботі “Про спиритуалізм і матеріалізм”, що написана в 1863–1866 роках, ставить питання про співвідношення необхідності, свободи і відповідальності, виділяючи в ній спеціальний розділ “Необхідність і відповідальність” [1, с. 56]. О. Ф. Плахотний пов'язує введення категорії “відповідальність” у філософію з ім'ям англійського вченого А. Бена і його роботою “*Emotions and Will*”, що вийшла в 1855 році [2, с. 11].

Огляд етимології слова “відповідальність” у російській, англійській та французькій мовах свідчить, що за винятком окремих відтінків, значення слова “відповідальність” у цих мовах співпадає. Так, у словнику російської мови С. І. Ожегова “відповідальність” означає “необхідність, обов'язок відповідати за свої дії, вчинки, бути відповідальним за них” [3, с. 401]. Згідно з “Тлумачним словником живої великоруської мови” В. І. Даля відповідальність походить від дієслова “відповідати” [4, с. 717]. В Оксфордському тлумачному словнику англійської мови “відповідальність” означає “бути відповідальним, зробити що-небудь без чужої підказки”; “те, за що відповідає особа”; “обов'язок” [5, с. 722]. Згідно зі словником Робера у французькій мові іменник “*responsabilité*” є “обов'язок” або “необхідність спокутувати провину, виконати свій обов'язок, договір” [6, с. 894]. Таким чином, можна зробити висновок, що у всіх цих мовах відповідальність пов'язана із виконанням обов'язку, із необхідністю робити звіт про свою поведінку.

Під відповідальністю в філософії розуміють відношення залежності людини від будь-чого, що сприймається ним у якості визначальної основи для прийняття рішення і вчинення дій.

У філософському словнику [7, с. 469] відповідальність визначається, як категорія етики та права, що відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особи до суспільства (людства в цілому), яке характеризується виконанням свого морального обов'язку і правових норм. Категорія відповідальності зачіпає філософсько-соціальну проблему співвідношення здатності і можливості людини виступати в якості суб'єкта (автора) своїх дій та більш конкретні питання, а саме: здатність людини свідомо виконувати певні вимоги і вирішувати завдання, що йому висуваються; робити правильний моральний вибір; досягати певного результату, а також пов'язані з цим питання правоти чи провини людини, можливості схвалення чи засудження її вчинків, винагороди чи покарання.

В історії філософії ідея відповідальності розвивається в зв'язку з темами свободи (свободи волі, прийняття рішення, свободи дії), причинності і вини. Розуміння відповідальності залежить від розуміння свободи.

Свобода — одна з основоположних для європейської культури ідей, що відображає таке ставлення суб'єкта до своїх актів, за якого він є їх визначальною причиною і вони безпосередньо не обумовлені природними, соціальними, міжособистісно-комунікативними, індивідуально внутрішніми факторами [8, с. 102].

Формально свобода людини проявляється у свободі вибору. Свобода — одна з умов відповідальності, відповідальність — один з проявів свободи: людина вправі приймати рішення і здійснювати дії згідно зі своїми думками та перевагами, проте вона повинна відповідати за їх наслідки і не може перекидати вину за негативні результати своїх рішень і дій на інших [9, с. 172].

Свобода людини згідно з твердженням Епікура є відповідальністю за розумний вибір свого способу життя. Сфера людської свободи — це сфера відповідальності за себе; між тим, вона і поза необхідності, оскільки “необхідність не підлягає відповідальності”. Свобода виникає завдяки з’ясуванню того, “що залежить від нас” та “не належить ніякому панові”. “Необхідність, — каже він, — є лихом, але немає ніякої необхідності жити з необхідністю”. Приборкання пристрастей і бажань розумом та задоволення малим — істотна риса вільної людини [10, с. 423].

В Античній Греції у працях Платона було чітко сформульовано питання про те, в якій мірі людина свідомо і добровільно є творцем своїх вчинків та відповідальна за них. Платон визнає за людиною можливість вільного вибору і тим самим відповідальність за свої вчинки. Заслуга Платона полягає в тому, що він знайшов зв’язок відповідальності і свободи волі, побачив джерело відповідальності у взаємозв’язку між людьми, який покладає на конкретну людину певні обов’язки, виконання яких, мабуть, і характеризує її відповідальність [11, с. 112].

Аристотель не використовує спеціальне поняття “відповідальність”. Дії людини Аристотель поділяв на дві групи: довільні і недовільні. Добродесні дії завжди є довільними, для їх аналізу Аристотель вводить поняття наміру. Намір ґрунтується на попередньому виборі різних варіантів поведінки, в ході чого відбувається зіткнення, боротьба мотивів. Моральному індивіду властива потреба прийняти всю відповідальність за прийняті рішення. Людину Аристотель визначає не лише як розумну істоту, але й як істоту політичну. Індивіда він розглядає через його стосунки з іншими людьми і, перш за все з державою. Моральність же для Аристотеля полягає у тому, що людина, маючи свободу вибору, живе і діє в рамках норм поведінки, корисних для міста-держави, гармонійність у якій досягається завдяки добродесності і щастю громадян.

З середини ХІХ ст. термін “відповідальність” починає все частіше з’являтися в дискусіях, де порушуються теми “християнської відповідальності”. У подальшому розширення сфери управлінської практики, збільшення масштабів наслідків управлінських впливів призвело до того, що релігійні філософи і теологічні моралісти звернулися до теоретичних обґрунтувань поняття “відповідальність” у нових соціально-історичних умовах. Найбільш значними є роботи М. Бубера, К. Барта, Р. Нібура.

М. Бубер вважав, що реальна відповідальність є лише там, де наявна можливість відповіді. “Відповідальність фактично існує лише в тому випадку, якщо є інстанція, перед якою я відповідальний” [12, с. 107]. Відповідальність у Бубера жодним чином не пов’язана з обов’язком, вона для нього є тільки можливістю, проте вона для нього реально можлива.

Слід зазначити, що більшість дослідників розглядає проблему відповідальності окремо в кожній зі сфер людської діяльності — відповідальність у бізнесі, відповідальність влади, відповідальність у науці тощо. Теоретичний розгляд проблеми в кожному окремому випадку відповідає традиційній “об’єктній класифікації” науки.

Відповідальність може бути обумовлена:

- а) природою, набутим статусом людини, наприклад, відповідальність батьків,
- б) свідомо прийнятим соціальним статусом (наприклад, відповідальність посадової особи);
- в) укладеними договорами (наприклад, відповідальність найманого працівника).

Відповідальність, обумовлена статусом, усвідомлюється людиною як покликання, обумовлена договором, як обов’язок.

Наприклад, К. Мітчем розглядає відповідальність із погляду суб'єктів дослідження і виділяє юридичну відповідальність, соціальну відповідальність учених, професійну відповідальність, теологічну відповідальність [13, с. 90]. Дж. Ледд виділяє чотири види відповідальності, які здобули популярність завдяки дослідженням Г. Л. Харта з філософії права, зумовлені, перш за все, юридичною практикою, де це розрізнення використовувалося для розробки теорії покарання відповідно до вимог сучасної психології. Г. Л. Харт розрізняє каузальну відповідальність за дії (причому, включаючи і негативну причину, наприклад, виникнення аварії через бездіяльність), відповідальність через обов'язок, рольову відповідальність, що нерозривно пов'язана з роллю, зумовленою тією або іншою професійною діяльністю, і відповідальність, пов'язану з компетенцією, відповідальність за здатність виконувати завдання або роль [1, с. 65].

Відповідальність — це соціально-філософська категорія, що відображає об'єктивний характер взаємодії суб'єктів діяльності на підставі вимог, що взаємно пред'являються і які детерміновані моральними, юридичними, професійними і соціальними нормами взаємодії, що прийняті у суспільстві [1, с. 66].

Таким чином, можна говорити про соціальний характер відповідальності, її універсальність, присутність відношення відповідальності у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Соціальна відповідальність виступає як відносно самостійний вид відповідальності, якому притаманні специфічні риси. Виділяють широке і вузьке розуміння соціальної відповідальності. Слід відмітити, що найчастіше визначення соціальної відповідальності базується на широкому тлумаченні категорії “соціальне”, ототожнення його з суспільним. У цьому аспекті соціальність особистості, будь-якого соціального угруповання, спільноти розглядається як багатоплановий її зв'язок із суспільством. Проте прихильники іншого підходу вважають, що, з соціологічної точки зору, “соціальне” слід розглядати у вузькому, суто соціологічному аспекті, як характеристику відносин, що складаються між соціальними суб'єктами, які мають різні статусні позиції в соціальній ієрархії. У цьому аспекті “соціальне” віддзеркалює специфіку взаємодії різностатусних соціальних суб'єктів, які займають неоднакові соціальні позиції, статус, мають різний доступ до соціальних ресурсів, беруть різну участь в управлінні, внаслідок чого розрізняються за джерелами і величиною доходів, за структурою особистого споживання, за рівнем і якістю життя.

Такий методологічний підхід дає можливість розглянути соціальну відповідальність як складне системне явище, яке розкриває сутність соціальних суб'єктів як представників тієї чи іншої соціальної групи, прошарку, міру прийняття, інтеріоризації останніми соціально-значущих цінностей суспільства [14, с. 134].

У широкому розумінні соціальної відповідальності тлумачать як сукупність різних її видів: економічної, політичної, правової, моральної тощо. У вузькому, суто соціологічному сенсі, йдеться про специфічні характеристики, які віддзеркалюють міру, ступінь прийняття будь-яким соціальним суб'єктом, групою соціально-значущих цілей суспільства, готовність до виконання взаємних прав і обов'язків у процесі спільної діяльності з метою не нанесення збитку усталеному розвитку як суспільства в цілому, так і окремим спільнотам, особистостям. Це — надання переваги інтересам широких верств населення, навіть коли вони не співпадають з інтересами особистості або референтної групи. Це широке системне поняття, що передбачає врахування вимог як суспільства в цілому, так і всіх його структурних елементів. Вона не зводиться до будь-якого з видів відповідальності і не є їхньою сукупністю. Соціальна відповідальність має більш широке поле функціонування, не має правового, примусового характеру, приймається добровільно соціальними суб'єктами, регулюється соціальними нормами, за порушення яких можуть бути застосовані лише суспільні санкції (засудження громадською думкою, ЗМІ або схвалення, підвищення іміджу, довіри), в той час як за порушення

юридичних норм можуть бути застосовані санкції у відповідності з адміністративним, навіть кримінальним кодексом.

У цьому сенсі соціальна відповідальність має спільне з моральною відповідальністю, її регуляторами. Однак поле впливу соціальної відповідальності ширше, воно виходить за межі дотримання моральних норм.

Соціальна відповідальність виконує сукупність таких соціально-значущих функцій, як відновлююча, виховна, превентивна, тобто попередження порушень соціальних норм, ліквідацію відхилень, що спричинили порушення норм соціальної відповідальності, бо основна її мета — не нанести збитків соціальній спільноті, особистості, не порушити принципи соціальної рівності та соціальної справедливості, уникнути дискримінації за будь-якою ознакою.

У науковій літературі відсутня єдність думок про кількість видів соціальної відповідальності. Так, Н. Фокіна вважає, що соціальна відповідальність складається з моральної та правової. На думку Н. Головки, соціальна відповідальність існує у формі політичної, правової та моральної відповідальності. Л. Грядунова до соціальної відповідальності відносить політичну, громадянську, партійну, виробничу, правову, моральну, сімейно-побутову, а О. Плахотний пропонує класифікацію, що об'єднує всі ці види відповідальності, приєднуючи до них економічну, національну та державну.

М. Бахтіним виділяються такі види соціальної відповідальності: моральна, персональна, політична, соціальна. Р. Хачатуров вважає, що у суспільстві існує стільки різновидів соціальної відповідальності, скільки в ньому діє різновидів соціальних норм.

Проблеми відповідальності досліджувалися, зокрема, Н. П. Соколовою. Вона визначає соціальну відповідальність як стійку систему відносин, що склалася в суспільстві, при яких особа (група, клас) зобов'язана відповідати за соціальні наслідки своєї діяльності відповідно до ступеня їх усвідомлення й об'єктивної значущості. Автор виділяє такі види соціальної відповідальності: моральну, правову, політичну і професійну. О. Ф. Плахотний у своїй роботі "Свобода і відповідальність: соціологічний аспект проблеми" здійснив глибинний аналіз категорії відповідальність на стику двох підходів: філософського і соціологічного. До видів відповідальності він додає ще й економічну відповідальність [2].

Отже, класифікацію соціальної відповідальності можна представити таким чином: за суб'єктом — індивідуальна, колективна і відповідальність соціальних інститутів; за формами вираження — моральна, юридична, професійна, економічна, екологічна та політична.

Слід також зазначити, що О. Ф. Плахотний пропонує багатопланову характеристику структури соціальної відповідальності. Залежно від суб'єкта він виділяє особисту і суспільну відповідальність. Якщо брати до уваги взаємозв'язок "суспільство — особа", то соціальна відповідальність, на його думку, — це соціальний механізм контролю, користуючись яким суспільство забезпечує узгодження особистих і суспільних інтересів, направляє поведінку людей у необхідне, суспільно корисне русло. Зворотній напрям цього зв'язку (від особи до суспільства) характеризує відповідальність як найважливішу моральну і соціально-психологічну якість особи. Окрім цього, вчений пропонує розподілити соціальну відповідальність за способами регулювання і забезпечення (правова і моральна), а також у часовому вимірі: відповідальність за минуле, за вже вчинене діяння — ретроспективна сторона, та відповідальність за майбутні дії — перспективна сторона. Дослідник пропонує також соціальну відповідальність класифікувати за видами соціальних ролей, кожній з яких відповідає своя форма відповідальності: політична, цивільна, партійна, виробнича, професійна, сімейна [2, с. 67–81].

Історично одним із перших підходів до проблеми відповідальності був юридичний підхід. Це багато у чому пояснюється тим, що відповідальність спочатку пов'язувалася з ідеєю покарання і ставлення у вину.

Соціальні норми неоднакові за змістом і ступенем впливу на учасників суспільних відносин. Цей факт зумовлює існування декількох видів соціальної відповідальності. Умовно можна виділити позаправову (професійну і моральну) та правову (юридичну) відповідальність. Позаяридична відповідальність має пасивний характер, оскільки негативна реакція з боку суспільства у таких випадках не передбачає примусового впливу на правопорушника, а полягає тільки у спробі продемонструвати правопорушнику своє негативне ставлення. Юридична ж відповідальність має активний характер, передбачає конкретний вплив на правопорушника, у тому числі і примусовий фізичний вплив.

Поняття відповідальності, на думку переважної більшості представників юридичного підходу, може бути введено тільки в тих випадках, у яких є норма. Але питання про те, чи є порушення норми необхідною підставою юридичної відповідальності, викликає гарячі суперечки. Більш того, саме залежно від рішення цього питання, тобто від заперечення або, навпаки, визнання юридичної відповідальності до порушення будь-яких норм, дослідників, що досліджують проблему юридичної відповідальності, умовно можна розділити на дві групи: прихильники “негативної відповідальності” і прихильники “двохаспектної відповідальності”, що включає як “негативну”, так і “позитивну” відповідальність”.

Однак не всі вчені прагнуть об’єднати ці два аспекти та на їх основі сформулювати єдине визначення юридичної відповідальності. Судження про те, що юридична відповідальність — це правова реакція держави на правопорушення (на протиправне винне діяння), міра державного примусу, є найбільш поширеним та загально визнаним. Згідно з цією позицією відповідальність виражається в засудженні правопорушення, у встановленні для правопорушника певних негативних позбавлень особистого або майнового характеру. Так, О. С. Іоффе та М. Д. Шаргородський розуміють під юридичною відповідальністю “... міру державного примусу, засновану на юридичному та громадському осуді поведінки правопорушника, що виражається у встановленні для нього певних негативних наслідків у вигляді обмеження особистого або майнового порядку” [15, с. 314].

Юридична відповідальність з тих часів, як вона виникла, завжди була відповідальністю за скоєне в минулому. Інакше можна прийти до неприйняттого висновку, що особа, яка не вчинила злочин, вже несе юридичну відповідальність [16, с. 43]. Цій позиції протистоїть інша, суть якої зводиться до того, що відповідальність охоплює не тільки відносини, що виникають за наявності підстав, але і до настання цього, у процесі самої реалізації обов’язку нести відповідальність за виконання функцій суб’єкта управління.

З огляду на те, яку позицію зайняти, можна виділити два протилежних ставлення державних службовців до реалізації своїх обов’язків. Керуючись позитивним ставленням, службовець сприймає об’єктивні умови і погоджує свою діяльність із вимогами, що пред’являються за посадою [17, с. 148–149]. Негативне ставлення службовця до реалізації своїх обов’язків за посадою може проявлятися через свідоме штучне унеможливлення виконання свого обов’язку або пасивного невиконання чи його часткового виконання. У такому разі настає невідповідність об’єктивних вимог до діяльності службовця і дій службовця, які порушують визначені норми, що веде до неякісного виконання функціональних обов’язків. У зв’язку з цим з’являються умови для притягнення працівника до відповідальності, яка зводиться до примусення особи виконати встановлені вимоги і зазнати визначених негативних наслідків за їх порушення [17, с. 149–150].

За загальним правилом юридичну відповідальність розділяють за галузевою приналежністю. Таким чином, виділяють 5 видів юридичної відповідальності: карну (кримінальну), адміністративну, дисциплінарну, цивільну і конституційну.

Інститут відповідальності державних службовців є комплексним правовим інститутом, суспільні відносини в якому регулюються нормами різних галузей права. Так, відповідно до ст. 38 чинного Закону України “Про державну службу” [18]

особи, винні у порушенні законодавства про державну службу, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із чинним законодавством. У новому Законі України “Про державну службу” [19], який набирає чинності з 1 січня 2013 року, буде розділ, присвячений дисциплінарній та майновій відповідальності державного службовця.

Державний службовець — учасник специфічного правовідношення, оскільки вступає, з одного боку, у трудові правовідносини, пов’язані з особистим професійним становищем, трудовими правами та обов’язками, із самим процесом праці, а з іншого боку — у адміністративно-правові, пов’язані з виконанням вимог служби, управлінських функцій. Як бачимо, службовець — суб’єкт подвійного правовідношення.

О. В. Петришин виділяє такі особливості інституту юридичної відповідальності державних службовців: широке коло підстав відповідальності; наявність таких підстав відповідальності, які застосовуються тільки до державних службовців; підвищений рівень їх відповідальності; наявність складу протиправних дій, які прямо пов’язані з наділенням суб’єкта юридичної відповідальності державно-владних повноважень [20, с. 28].

Управлінські відносини — це багаторівнева, ієрархічна та багатоцільова структура, в якій має місце як вертикальна, так і горизонтальна відповідальність. Багаторівнева ієрархія управлінських відносин накладає певні вимоги на відношення відповідальності суб’єкта управління, висуваючи вимогу вертикальної узгодженості у вигляді відносин домінування або порядку. “Горизонтальна відповідальність” відображає багатоцільовий характер управлінського відношення.

Для органів державної влади основною є спроможність персоналу надавати “публічні послуги”, зокрема державні, тобто виконувати результативні дії в межах своєї компетенції. Компетенцію державного органу можна представити таким чином: владні повноваження (юридичні права для здійснення державних функцій; юридичні обов’язки, що на нього покладаються) — предмет відання (головний напрямок діяльності, тобто основне функціональне призначення) — юридична відповідальність (настає за результатами роботи, за неналежне виконання повноважень або перевищення їх обсягу; виступає елементом спеціального правового статусу державного службовця) [21, с. 363]. З огляду на це, принципово важливим є усвідомлення державним службовцем потенційної можливості відповідати за свої дії, а в разі їх неправомірності — бути притягненим до відповідальності і зазнати відповідних заходів впливу. Таке розуміння відповідальності є збірним поняттям: усвідомлення та визнання необхідності виконувати всі службові обов’язки та використовувати за призначенням всі надані права.

У науковій літературі зустрічається поняття “зони відповідальності”, точного визначення якого немає. Між тим “зона відповідальності” вказує на те, хто саме зі співробітників повинен нести відповідальність за дії, які стосуються відношення до певної сфери діяльності органу.

Як відомо, характер усіх колективних дій полягає в тому, що ніхто не несе відповідальність та нікого закликати до відповіді. Так чи інакше, нести покарання усім — не вихід, залишити ситуацію без відповідних рішень — також. Тому керівнику дуже важливо окреслити “зону відповідальності” конкретної особи у процесі виконання “публічної послуги”, розділити відповідальність між працівниками в просторі або в часі. Але не варто забувати, що відповідальність передбачає повноваження.

Чітко прописана зона відповідальності сприятиме призначенню відповідальності тому, хто реально залежить від вирішення цього завдання, тобто за реальною функціональною ознакою; збільшенню ініціативності співробітника, яку можна направити на постійне підвищення ефективності роботи; чіткому визначенню кола відповідальних, їх повноважень, що дозволить грамотно працювати над помилками у діяльності та врегулювати “кризові ситуації”.

Підсумовуючи наведений аналіз, можна дійти висновку, що категорія відповідальності в державній службі, так само як і в інших сферах, завжди пов'язана із виконанням обов'язку, із необхідністю робити звіт про свою поведінку. З огляду на спеціальний правовий статус державного службовця, розглядати відповідальність варто не тільки з точки зору юридичної відповідальності за галузевою приналежністю (цивільна, кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, конституційно-правова чи матеріальна), а також і таку: персональну або за підлеглих; що виникає за основні та делеговані повноваження, за результати та якість роботи, за використання наданих прав, за підготовку матеріалів. Відповідальність у державній службі повинна стати відповідальністю “за доручену справу” в найширшому значенні слова, тобто усвідомленою необхідністю найкращим чином виконувати покладені й прийняті на себе функції, що пов'язані з роботою, службою, посадою, реалізовувати свою компетенцію, використовуючи для цього всі дозволені правом можливості й засоби. Також пропонуємо таке визначення “зони відповідальності в державній службі”: зона відповідальності — це сфера діяльності державного органу, за ефективне функціонування якого несе відповідальність конкретний державний службовець за умови належної організації праці в державному органі та коли державному службовцеві надані необхідні і достатні права для виконання обов'язків, що закріплені у його посадовій інструкції. Ці положення повинні стати базисом для формування інституту відповідальності державних службовців в Україні.

Список використаних джерел

1. *Титаренко, О. Г.* Відповідальність в управлінні (соціально-філософський аналіз) [Текст]: дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Титаренко Олена Геннадіївна. — Х., 2006. — 200 арк.
2. *Плахотный, А. Ф.* Свобода и ответственность: социологический аспект проблемы [Текст] / А. Ф. Плахотный. — Х. : Изд-во Харк. гос. ун-та, 1972. — 158 с.
3. *Ожегов, С. И.* Словарь русского языка : Ок. 57 000 слов [Текст] / С. И. Ожегов / под ред. Н. Ю. Шведовой. — 16-е изд., испр. — М. : Рус. яз., 1984. — 797 с.
4. *Даль, В.* Толковый словарь живого великорусского языка [Текст] : в 4 т. / В. Даль. — М. : ТЕРРА, 1995. — Т. 2 : И–О. — 784 с.
5. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* [Text] / Sally Wehmeier. — Oxford University Press. — 1918 p.
6. *Robert, P.* Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française [Текст] / Paul Robert. — Paris, 1980. — Т. 5. — 894 p.
7. *Философский энциклопедический словарь* [Текст] / гл. редакц. : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М. : Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.
8. *Братющенко, С. В.* Ответственность как проблема социальной философии (на примере предпринимательства) [Текст] / С. В. Братющенко // Образ гуманитарных и социальных исследований в XXI веке : материалы региональной научной конференции молодых ученых Сибири в области гуманитарных и социальных наук. — Новосибирск : Новосиб. гос. ун-т, 2004. — С. 98–105.
9. *Зомбарт, В.* Буржуа [Текст] / В. Зомбарт : пер. с нем. / Ин-т социологии. — М. : Наука, 1994. — 443 с.
10. *Нерсесянц, В. С.* Философия права [Текст] : [учебн. для вузов] / В. С. Нерсесянц. — М. : Издательская группа ИНФРА · М — НОРМА, 1997. — 652 с.
11. *Платон.* Политика. Наука об управлении государством [Текст] / Платон, Аристотель. — М. : ЭКСМО, 2003. — 861 с. — (Антология мысли)
12. *Новая философская энциклопедия* [Текст] [в 4-х томах]. — М. : Мысль, 2001. — Т. 3. — 692 с.
13. *Митчем, К.* Что такое философия техники? [Текст] / К. Митчем. — М. : Аспект Пресс, 1995. — 149 с.
14. *Андрющенко, А. І.* Соціальна відповідальність теоретико-методологічний аспект аналізу [Текст] / А. І. Андрющенко, І. М. Рябець // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — 2009. — Вип. 23. — С. 133–136.

15. *Иоффе, О. С.* Вопросы теории права [Текст] / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. — М. : Юрид. лит., 2000. — 380 с.
16. *Самощенко, И. С.* Ответственность по советскому законодательству [Текст] / И. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин. — М. : Наука, 1990. — 180 с.
17. Ответственность в управлении [Текст] / [И. Л. Бачило, Х. Я. Калла, С. В. Катрич и др.]. — М. : Наука, 1985. — 303 с.
18. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3723-12>.
19. Про державну службу : Закон України від 17.11.2011 р. № 4050-VI [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4050-17>.
20. *Петришин, О. В.* Правовий режим державної служби: питання загальної теорії [Текст] : автореф. дис. на здобуття науку ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 "Теорія та історія держави і права" / О. В. Петришин. — Х., 1999. — 36 с.
21. *Скакун, О. Ф.* Теорія держави і права [Текст] : [підручн.] / О. Ф. Скакун. — [пер. з рос.]. — Х. : Консум, 2008. — 656 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою державного управління та менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України
(протокол № 13 від 27 грудня 2011 року)*

Надійшла до редакції 10.04.2012

Потёмкина Ю. С. Категория “ответственность” в сфере государственной службы

Выделяются основные подходы к пониманию ответственности, анализируется сущность и специфика ответственности как категории государственной службы.

Ключевые слова: *ответственность, государственная служба, зона ответственности.*

Potiomkina, Yu. S. Category “Responsibility” in the Public Service

The article highlights main approaches to understanding the responsibility, analyzing the nature and specificity of the responsibility as a category of public service.

Key words: *responsibility, public service, area of responsibility.*

